

EESTI LINNAD

(end. „LINNAD ja ALEVID“)

EESTI LINNADE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Väljaandja: Eesti Linnade Liit, Tallinnas. Vastutav toimetaja: V. Smetanin.

Toimetus ja talitus: Eesti Linnade Liit, Tallinn, Pikk 6

Ilmub 10 korda aastas.

XII aastakäik.

Numbri hind 25 senti

Nr. 9

Veebruar

1940

SISU.

Teise astme linnade majandusest —
H. Aviksoo.

Võitlusest tuberkuloosi vastu —
dr. D. Fedorov.

Mõnda Duisburgi metsakalmistust.

Kroonika.

EESTI LINNAD

EESTI LINNADE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Väljaandja: Eesti Linnade Liit, Tallinnas --- Vastutav toimetaja: V. Smetanin

№ 9

Toimetus ja talitus: Eesti Linnade Liit, Tallinn,
Pikk 6, telefon 431-58.

**Veebruar
1940**

XII AASTAKÄIK

Ilmub 10 korda aastas.

Numbri hind 25 s.

Teise astme linnade majandusest*).

H. Aviksoo.

Kuigi ülaltoodud tehtud tööde nimestikud ja nende eest väljamakstud summad tõendavad, et teise astme linnad on meil teinud väga suurt kordaseadmise- ja ülesehitustööd, pole siiski veel tehtud kõike, mis vaja. Nagu Tallinn ei saa kunagi valmis, nii ei saa kunagi valmis ka teised linnad. Ja neil pole jäänud teha ainult pisiasju, vaid võrdlemisi suured ülesanded ootavad veel teostamist.

Eesti Linnade Liidu ülesandel koostasid linnad 1937. a. linna tööde perspektiivkavad 10 aastaks, s. o. 1938.—1948. a.

Need kavad näitavad, mis meie linnadel veel on vaja teha ja palju see nõuab kulu. Selle töö ülesandeks oli saada mitte ainult tarvilikkude tööde nimestikku, vaid selgitada, kas nende teostamine on võimalik linna oma summadega või peab leitama erakordseid abinõusid. Tulemused on vastavaile asutisile esitatud järelduste tegemiseks.

Siinkohal, olles tagasi vaadanud tehtud tööle, on enam kui tarviline vaadata ka tulevikku, et oleks selge, milliseks kujuneb teise astme linnade majandus, kui linnad tahavad täita oma ülesandeid senisest mitte halvemini.

Esimesena otsib vastust küsimus, mis eristab teise astme linnadel lähemal

aastail on vajaline teostada linna kordaseadmise- ja ülesehitustööd. Vastuse sellele küsimusele annavad linnade poolt koostatud perspektiivkavad. Kuna nende koostamisest on möödunud 2¹/₂ aastat, siis osa neist kavadest, nimelt 1938. ja 1939. aastale langenud osa, on juba teostatud ja 10 a. kava asemel saab siinkohal kõneleda 8 aasta tegevuskavast, nimelt 1940.—1948. a. tegevuskavast.

Suuremal hulgal linnadest olid kavad koostatud aastate järgi, kusjuures kulud olid näidatud ka aastate järgi ja palju sellest suudab linn katta korraliste tuludega praeguste tulude juures, palju laenudega ja palju lähets vaja uusi tulusid või toetusi. Jättes need üksikasjad kõrvale, seda-enam, et kõikidel linnadel need üksikasjad pole toodud, vaatleme ainult mida on vaja teha ja palju see nõuab kulu. Nõmme kohta ei saa tuua ka viimast summat, kuna Nõmme perspektiivkava teostajad arvavad, et Nõmme kiire kasvamine võib nõuda eri-ülesandeid, mida nii pika aja peale (10 a.) ette näha ei suudeta. Sellest sõltub ka Nõmme linna perspektiivkava üldsõnalisus.

Allpool on toodud, mida perspektiivkavade järgi kavatakse teha ja palju see maksuks:

Narvas:

Mustavee väljaveo korraldus pneumaatilisele süsteemile	kr.	5 000.—
Turuhoone ehitus	,,	150 000.—
Sauna ehitus Narva-Jõesuho	,,	20 000.—
Linna IV ja VII Algkooli uue hoone ehitus	,,	280 000.—

*) Vt. „Eesti Linnad“ n-rid 7 ja 8 — 1939/40.

Gümnaasiumile keskkütte ehitus	kr.	25 000.—
Naiskutsekooli maja ümberehitus	„	180 000.—
Tööstuskooli hoone ümberehitus	„	60 000.—
Raamatukogu ja lugemissaali ümberehitus	„	5 000.—
Muuseumi hoone remont	„	10 000.—
Tervishoiulise kodu ehitus	„	20 000.—
Kanalisatsiooni ehitus	„	143 500.—
Haljasala suurendus Narvas	„	30 000.—
Haljasala suurendus Narva-Jõesuus	„	27 000.—
Staadioni ehitus Narva Joaorgu	„	50 000.—
Tänavavalgustusvõrgu laiendus	„	20 000.—
Vesivarustustorustiku laiendus	„	34 000.—
Narva-Jõesuu veevärgi ehitus	„	50 000.—
Elektrivõrgu ümberehitus ja täiendus	„	40 000.—
Autobusjaamade ehitus ja liinide sisseseadmine	„	203 000.—
Linna turbatööstuse asutus	„	100 000.—
Tapamaja kanalisatsiooni ja filtri korraldus	„	10 000.—
Pandimaja tegevuskapital	„	10 000.—
Tänavate ehitus	„	550 000.—
Muinsuste korrashoidmine	„	60 000.—

Kokku kr. 2 082 500.—

N õ m m e l:

Algkoolimaja ehitus 11 klassikomplekti jaoks,
 Tööstuskoolimaja ehitus 5 klassikomplekti jaoks,
 Raamatukogu ja lugemissaali väljaehitus,
 Linna plaani valmistus (10 a. jooksul),
 Linna kanalisatsiooni väljaehitus (magistraaltorustik — kr. 180 000.—),
 Gaasivarjendi ehitus Mustamäe kaldale,
 Parkide ja iluväljakute korraldus (30 ha),
 Puukooli ja kasvuhoone asutus,
 Teise spordiväljaku ehitus,
 Tänavate sillutus — iga aasta 4 km,
 Käimlate ehitus,
 Uue kalmistu asutus,
 Elektriijaama ehitus,
 Pandimaja asutus.

P ä r n u s:

Linna mõõtmine ja plaanide valmistus	kr.	50 000.—
Ehitusplaani valmistus	„	7 000.—
Linnaplaani teostamiseks vajaliste maaalade võõrandus	„	15 000.—
Juurdeehitus linna saunale ja sisseseade uuendus	„	60 000.—
Linna avaliku võimla ehitus	„	50 000.—
Turuhoone ehitus	„	150 000.—
Külmutushoone ehitus	„	135 000.—
Pesumaja ehitus	„	50 000.—
Linna V Algkooli hoone ehitus	„	110 000.—
Juurdeehitus Naiskutsekoolile	„	40 000.—

Juurdeehitus Linna III Algkooli hoonele	kr.	110 000.—
Juurdeehitus poeglastegümnaasiumile	„	60 000.—
Muuseumi hoone ehitus	„	200 000.—
Juurdeehitus vanadekodu hoonele	„	120 000.—
Lastepäevakodu asutus Riia eeslinnas	„	40 000.—
2 lastemängumuru asutus	„	7 000.—
Öömaja ja rahvaköögi asutus	„	40 000.—
Kanalisatsiooni ehitus	„	219 360.—
Gaasivarjendi ehitus gaasikaitsekomandole	„	12 000.—
Linna väljakute ja haljasalade kaunistus kunstiesemetega	„	23 000.—
Rannapargi laiendus, puiestikkude ja iluväljakute täiendus jne.	„	72 000.—
Spordiväljakute ehitus	„	64 500.—
Ujula ehitus	„	20 000.—
Paadi- ja süstajaama ehitus	„	3 500.—
Vanade munakivikattega tänavate ümbersillutus 10 000 m ²	„	75 000.—
Uute tänavate ehitus:		
munakivikattega — 6000 m ² — kr.		120 000.—
kruusakattega — 6000 m ² — „		30 000.—
bimakkattega — 2500 m ² — „		75 000.—
asfaltkattega — 5000 m ² — „		350 000.—
tsementbetoonkattega — 5000 m ² — „	„	125 000.—
Tänavate korrashoidmine	„	30 000.—
Sildade ehitus	„	41 000.—
Kalasadama ehitus	„	45 000.—
Supelmajade uuendus	„	8 000.—
Rannasalongi ehitus	„	120 000.—
Avalikkude käimlate ehitus	„	22 000.—
Juurdeehitus raekojale	„	225 000.—
Kalmistute ehitus	„	30 000.—
Elektrijaama täiendus ja lisakulud	„	288 300.—
Turbatööstuse asutus	„	60 000.—
Pandimaja ehitus ja selle tegevuskapital	„	80 000.—
Linna panga asutus ja selle tegevuskapital	„	300 000.—
Tapamaja juurdeehitus ja sisseseade soetus	„	60 000.—
Mõisade kaartide valmistus, maade parandustööd, ehitused ja inventar	„	328 000.—
Linna metsade loodimine, kaartide valmistus, teede ehitus, metsaametnikkude hoonete ehitus jne.	„	159 100.—

Kokku kr. 4 469 760.—

R a k v e r e s:

Linna mõõtmine ja katastri arhiivi korraldus	kr.	23 200.—
Maade ja hoonete võõrandus linnaplaani teostamiseks	„	5 700.—
Vallikraavi tänava ühendus Pika tänavaga	„	12 500.—
Uue haigla ehitus ja sisustus	„	750 000.—
Kaubanduskeskkooli hoone ümberehitus	„	10 000.—
Linna IV Algkooli hoone ehitus 1946./47. a.	„	60 000.—
Vanadekodu juurdeehitus	„	60 000.—

Reoveekanaliseerimise ehitus	kr.	70 000.—
Gaasivarjendi ehitus	„	15 000.—
Puiesteede ja väljakute ehitus	„	11 500.—
Tänavate sillutus kivikattega	„	62 100.—
„ ja turuplatsi ümbersillutus bituumenkatte alla	„	127 300.—
Kruusateede tegemine	„	15 000.—
Tänavate kastmise seadeldise soetus	„	7 500.—
Jalgrattasõiduteede ehitus	„	7 500.—
Tänavate profiilimine	„	15 000.—
Raudbetoonruupide ehitus	„	19 600.—
Ujula juurdeehitus	„	14 000.—
Vesivarustusseadme ehitus	„	132 500.—
Kalmistu asutus	„	14 500.—
Vallimäe varemete korrashoidmine, betoontrepi ehitus, silla ehitus üle Vallimäe tänava, vaatetorni ehitus	„	37 500.—
Tapamaja juurdeehitus	„	25 000.—
Apteegi uue sisseseade soetus	„	6 000.—
„Villa Tammiku“ ümberehitus	„	5 000.—
	Kokku kr.	1 506 500.—

V a l g a s:

Eeltööd linnaplaani väljatöötamiseks	kr.	10 000.—
Linnaplaani väljatöötus	„	3 000.—
Linnaplaani teostamine: haljasalade ja tänavate laienduseks maa- alade omandamine	„	20 000.—
Desinfektsioonikambri ja pesukoja hoone ehitus haigla juurde ja si- sustus	„	14 000.—
Võimla ehitus gümnaasiumile	„	25 000.—
Tööstuskooli uue hoone ehitus	„	180 000.—
Naiskütsekooli hoone ümberehitus	„	50 000.—
Linna muuseumi asutus	„	2 000.—
Reoveekanaliseerimise ehitus 9500 m	„	76 000.—
Kolme gaasivarjendi ehitus	„	30 000.—
Linna kaunistus	„	10 000.—
Linna pargi ja haljasalade korrashoidmine ja uute haljasalade raja- mine	„	10 000.—
Sportiväljaku ehitus	„	35 000.—
Vana munakivisillutise ümberehitus — 26 500 m ²	„	26 500.—
Tänavate sillutus munakividega — 7000 m ²	„	21 000.—
Uue asfaltbetoonkatte tegemine — 5000 m ²	„	30 000.—
Supelbasseini lõplik väljaehitus	„	20 000.—
Kolme avaliku käimla ehitus	„	7 500.—
Tänavate valgustuse täiendus ja korraldus	„	10 000.—
Linna veevärgi ehitus	„	80 000.—
Elektrijaama ja -võrgu täiendus ja sisseseade uuendus	„	100 000.—
Turbatööstuse laiendus, kolme turbapressi ja lokomobiili ost, 100 ha raba juurdesoetus ja ettevalmistustööd	„	100 000.—
	Kokku kr.	930 000.—

Viljandis:

Linna mõõtmine ja plaani valmistus	kr.	50 000.—
Mitmesuguste plaanide valmistus	„	2 500.—
Haigla krundi laiendus	„	50 000.—
Haigla juurdeehitus	„	150 000.—
Haigla sisustus	„	50 000.—
Võimla ehitus ja sisustus	„	75 000.—
Puhtaveetorustiku laiendus	„	50 000.—
Linna kalmistu korraldus ja hoonete ehitus	„	20 000.—
Linna I Algkooli keldrikorra väljaehitus ühes keskkütte ehitusega	„	28 000.—
„ II „ hoone ümberehitus	„	22 500.—
„ III „ „ „ ja juurdeehitus	„	55 500.—
Uue koolimaja ehitus	„	75 000.—
Naiskutsekooli hoone juurdeehitus	„	25 000.—
Raamatukogu ja lugemissaalide ehitus	„	30 000.—
Muuseumi ja arhiivi hoone ehitus	„	40 000.—
Teatrimaja ehituse toetamine	„	50 000.—
Lastepäevakodudele kahe hoone ehitus	„	60 000.—
Tänavale ja turuplatsile moodsa katte ehitus	„	200 000.—
Sissesõiduteede korraldus	„	150 000.—
Reoveekanalisatsiooni laiendus	„	50 000.—
Suusahüppemäe ehitus	„	10 000.—
Külmutushoone ehitus	„	50 000.—
Turistidekodu korraldus	}	(summad puuduvad)
Turistliku kirjanduse soetus		
Vaatetornide ehitus		

Kokku kr. 1 203 000.—

1937. a. koostatud ja 1938. a. täiendatud ja parandatud perspektiivkavade täitmine 8 a. jooksul nõuaks seega Narvalt 2 082 500 kr., Pärnult 4 469 760 kr., Rakverelt 1 506 500 kr., Valgalt 930 000 kr., Viljandilt 1 203 000 kr., kuna Nõmme kohta puuduvad andmed.

Eesti Linnade Liidu finantskomisjon vaatas esitatud perspektiivkavad läbi ja tegi ühtlustamise mõttes teatud kärpimisi mittehädavajaliste kavatsuste teostamise ärajätmise teel. Kõik need kärpimised polnud, nagu nüüd on selgunud, õiged, nagu turbatööstuste asutamise ja laiendamise krediitide kärpimised, sest Valga ja Narva on neid juba asutanud ja Majandusministeerium nõuab nende asutamist kõikidelt linnadelt. Seega komisjoni poolt fikseeritud summad

on enim väikesed kui suured. Viimased summad 10 a. kohta olid järgmised:¹⁾

Narval	kr.	2 472 500.—
Nõmmel	„	722 000.—
Pärnul	„	4 772 760.—
Rakverel	„	1 974 900.—
Valgal	„	839 500.—
Viljandil	„	1 288 000.—

On täiesti õige see, mida Nõmme Linnavalitsus oma perspektiivkava saatekirjas ütleb, et kõike ette näha on raske. Seda tõendab kõigepealt see, et kui võrrelda 1938./39. ja 1939./40. a. tehtud erakorralisi töid neiks aastaks perspektiivkavas ettenähtud töödega, siis leiame mõne linna tehtud tööde nimestikis terve rea selliseid, mida perspek-

¹⁾ Vt. „Eesti Linnad“ nr. 6/XI — 1938: V. Smetanin, „Linnade perspektiivkavadest“.

tiivkavas üldse polnud ette nähtud, samuti selliseid, mis on juba teostatud, kuigi perspektiivkava järgi nad oleksid tulnud teostamisele mitu aastat hiljem. Kõik see tõendab, et elu dikteerib uusi ülesandeid linnaomavalitsusele, mida kaugele ette näha ei suudeta, mida aga tuleb täita. Ja see asjaolu omakorda tõendab, et tegelikult vajavad linnad oma ülesannete täitmiseks veel suuremaid summasid, kui perspektiivkavades ette on nähtud.

Et saada ülevaadet perspektiivkavades ettenähtud summade suurusest, võrdleme neid senini kulutatud summadega erakorralisteks kuludeks. Iseseisvusaegse hoogsama ülesehitustöö ajaks võib arvata ümmarguselt 16 aastat, s. o. kaks korda pikema aja kui on jäänud aega perspektiivkavade teostamiseks.

	Erakorralisteks kuludeks mõõdunud 16 a. jooksul	Perspektiivkavad nõuavad 8 a. jooksul
Narval . kr.	1 334 744.—	2 082 500.—
Nõmmel „	1 097 921.—	722 000.— ¹⁾
Pärnul . „	1 464 680.—	4 469 760.—
Rakverel „	1 276 016.—	1 506 700.—
Valgal . „	592 869.—	930 000.—
Viljandil „	815 227.—	1 203 000.—

Nagu neist võrdlussummadest nähtub, tahab eelolev ülesehitustöö lähema 8 aasta jooksul olla märksa intensiivsem kui ta senini on olnud.

Sellest asjaolust kerkivad üles kaks küsimust: 1) kas selline intensiivne ülesehitustöö on tarviline ja 2) kas ja kuidas on see töö teostatav, käsitledes küsimust majanduslikust seisukohast.

Just selleks, et leida vastust küsimusele, kas selline intensiivne ülesehitustöö on tarviline, ongi ülal toodud teise astme linnade kavatsuselolevate tööde loetelu. Kas ei nõua seadus, et linnade mõõtmine tuleb teostada, kus see on veel teostamata, kas pole hädakisa kõikides lin-

nades, et haiglad ei vasta oma ülesandeile, kas ei kaevata me halbade koolimajade üle ja kas ei nõuta koolimajade kordaseadmist, samuti vastavaid ruume raamatukogudele, kas ei nõuta hoolealuseile inimväärset peavarju, kas pole tervishoiu alal, millest öieti sõltub rahva olelus, vajaline vabastada linnad reoveest ja varustada kodanikke puhta veega, ehitada korralikke ja tolmuvabu tänavaid, hoolitseda, et turul müüdivad toidudained oleksid kaitstud tolmu eest, et linnad oleksid valgustatud, et linnadel oleks haljasalade näol head „kopsud“, et linnade kodanikel oleks karastamise ja puhastamise võimalused, et võõrad pääseks nägema linna vaatamisväärset ja et need säiliks jne.? Ja nende ülesannete täitmise peale just lähemalt perspektiivkavades näidatud summad. Lõviosa nõuavad endale ju koolimajade ja haiglate, kanalisatsiooni ja vesivarustusseadmete ehitamine ja tänavate ja turuplatside kordaseadmine.

Kõigi kuue teise astme linna tööde kavades on väga palju ühist joont. Vähemaid erinevusi toovad linnade erandseisukohad ja varanduste koostis. Nii lisandub suvituslinnadel ülesandeid, mida teistel ei ole, ja Pärnule toovad tema suured metsad ka omasuguseid kohustusi. Kuid ei jää silma puutumata ka asjaolu, et ühel või teisel linnal puudub kulu nimetus, mis teisel on, kuigi ka sellele linnale olnuks tarviline võtta see oma ülesandeks. Ma mõtlen siin näiteks külmutushoonet. Puuduvad ka linna panga ja pandimaja asutamise kulud, mida linnadele on soovitatud (vt. V. Smetanin'i artiklit „Linnade perspektiivkavadest“), mitmegi II astme linna perspektiivkavas. See on juba tõendus sellest, et perspektiivkavad on tehtud tagasihoidlikult.

Kui perspektiivkavva võetud iga töö juures küsida, kas selle teostamiseks on seaduslik alus või kõrgemalt poolt püstitatud nõue, ja selle kõrval tunda veel kohapealset olundit, siis on vastuvaidlematult kindel vastus käes: need tööd tulevad teostada, nende tööde nimestikku täiendab elu veeliga aastaga,

¹⁾ Summa on võetud V. Smetanin'i artiklist „Linnade perspektiivkavadest“ — „Eesti Linnad“ nr. 6/XI — 1938.

kui me tahame kuuluda kultuurrahvaste hulka, kui me tahame heakorratõid rakendada rahvatervishoiu tõstmisele ja kui me kommunaalprobleemide lahendamisel silmas peame ka ülesannet alla suruda suremuskoefitsienti.

Palju tõsisem ja olulisema tähtsusega on küsimus, kas ja kuidas on see töö teostatav, käsitledes küsimust majanduslikust seisukohast.

Ülal juba nägime, et perspektiivkavade järgi on lähemal 8 a. oodata linnade kordaseadmise alal märksa intensiivsemat tööd kui senini ja see töö nõuab märksa suuremaid summasid kui senised erakorralised kulud. Osa töid perspektiivkavades on selliseid, mida senini on tehtud korraliste kulude arvel. See peaks nii toimuma ka tulevikus. Perspektiivkavades toodud oletuste järgi saaks kõigi linnade korralised eelarved anda 10 a. jooksul perspektiivkavades loeteldud tööde katteks 7 060 200 kr. ja erikapitalid ja fondid 6 188 400 kr. ¹⁾ Linnade perspektiivkavade järgi langeb kulude üldsummast teise astme linnade osaks ümmarguselt 20% (19,54) ²⁾. Kui ühtlaselt arvata ka kulude katmist korralise eelarvega kõikidel linnadel võrdseks, siis saaks teise astme linnad katta perspektiivkavades tähendatud töist 1 412 040 kr. ja erikapitalide ja fondidega 1 237 680 kr. Teise astme linnade perspektiivkavade kogusumma võrdub 10 913 960 kr.; seega jääb katmata 8 264 240 kr., s. o. ca 70%.

Muidugi pole see protsent ühtlane kõigi linnade kohta. Korralise eelarve summasid mõjustavad maksupinge kõrgus, aga ka maksta olevate laenude suurus, tulutoovate varanduste hulk ja ettevõtete tulukus.

Seniste erakorraliste kulude katmine laenudega pole teise astme linnadel ka ühtlane. Pole käepärast andmeid, palju üldse nimetatud kulude katteks laene on tehtud, kuid arvestades 1. aprillil 1939 maksta olevaid laene, oli iseseisvusajal tehtud erakorralistest

kuludest veel katta laenudega (osa on muidugi juba aastate jooksul tasutud):

Pärnul	49,67%
Viljandil	47,00%
Narval	37,50%
Nõmmel	32,59%
Rakverel	18,60%
Valgal	18,25%

Need arvud tahavad ainult alla kriipsutada lahkuminevaid tingimusi linnade majanduses. Isegi raske oleks siit järeldada pikavõi lühiaegsete laenude vahetorda.

Jäädes üldolundi vaatluse juurde, tuleb küsida, millega saaks katta vajaline ja puudu v 70% kuludest.

Vastuseks võib olla: maksude tõstmine või uued maksud, riiklik toetus ja laenud.

Maksude tõstmise võimalusi ühel või teisel linnal kehtivate normide piirides veel on. Vaadeldes ülal maksupinget, nägime, et see oli võrdlemisi lahkuminev. Nõue, anda linnadele uusi tulusid, ei ole andnud tagajärgi. Senistest maksudest on vähe kasustatud heakorraerimaksu. Seda maksu on perspektiivkavade koostamisel arvestatud. Kõigi me linnade kohta on vesivarustusseadmete ehitamise kulude katteks arvestatud erimakse 454 000 kr., kanalisatsioonide ehitamise — 1 284 640 kr., tänavate ehitamise — 3000 kr. ja linna planeerimise kulude katteks — 1 411 000 kr. ¹⁾ Kui nendest summadest ka suur osa langeks teise astme linnade tulu arvele, siis enne kui seda maksu kätte saadakse, tuleb ka selle arvel teha pikaaegset laenu, sest erimaks laekub väga pikalt. Seadusega määratud ülemmäär (Linnaseaduse § 223) on sedavõrd väike, et selle maksuga saab aastas katta tehtud kuludest väikese murdosa. Suurlinnas, kus ehituskruuntide fassaad on lühike, majad suured ja selle tagajärjel ka kinnisvaramaks kõrge, võib erimaks olla heaks vahendiks heakorraliste kulude katmiseks, kuid linnas, kus on väikesed majad, madal kinnisvaramaks ja kruundi fassaadid pikad, annab ta võrdlemisi vähe.

¹⁾ Vt. „Eesti Linnad“ nr. 6/XI — 1938: V. Smetanin, „Linnade perspektiivkavadest“.

²⁾ Sealsamas tab. 1.

¹⁾ Vt. „Eesti Linnad“ nr. 6/XI — 1938: V. Smetanin, „Linnade perspektiivkavadest“.

Rakvere oli üks esimestest linnadest, kes hakkas võtma heakorraerimaksu — kanalisatsiooni ehitamise puhul. Kesklinnas tasuti krundiomanikule langev osa 4—6 aastaga, kuid väljaspool ärirajoone, suurte kruntide juures, kulub selleks märksa rohkem aega. Nende ridade kirjutajal endal tuleb tasuda kanalisatsiooni ehitamise maksu, ülemmäära juures, tervelt 20 aastat. Seminari puiestele Rakvere kanalisatsiooni ehitamisel ei kataks erimaks 80 aasta jooksulgi kõiki kulusid! Seepärast ei saa ma jagada lootust, et heakorraerimaks saaks teise astme linnades teha nii suuri asju, nagu kalkuleeritud. Selle maksu arvel tuleb teha laenu aastakümneiks, mida see maks tasuks vähehaaval.

Toetuste saamine riigilt on teatud otstarbeiks võimaldatud ja nende saamist tohib loota ka tulevikus, isegi erakordsel ajal. Tulevases ülesehitustöös jääb kulude suuremaks katjaks laenu.

Kehtiv Linnaseadus arvestab laenu suurst eelarve järgi. Kui laen ületab korralise eelarve kogusumma, on laenu tegemise otsustamisel juba siseministril sõna kaasa rääkida. Tähendab, eelarve kogusummat võetakse teatud piiripunktiks, milleni jõudmisel tuleb laenu tegemisele juba tõsiselt mõelda. Mõned teise astme linnad on juba jõudnud selle lähedusse, nagu ülaltoodud andmed näitavad. Seega uus ülesehitustöö ja selleks laenu tegemine ei sõltu enam linnaomavalitsusest üksi, vaid ka siseministrilt. Kui ma ülal tähendasin, et tehtud laenude suur tasumine raskendab uute laenude tegemist, siis siin on laenude tegemisel juba teine raskus, mille olelus sõltub siseministri seisukohast. Kui arvestada seda, et linnade varan-

dused, mille suurustega tutvuti ülal, mitmekordselt ületavad laenud, siis ei võiks ka siseministril tekkida raskusi uute laenude lubamisel, kui nende kogusumma ületab ka korralise eelarve.

Mis aga laenude juures on pearaskuseks, on see, et puudub küllaldane võimalus saada pikaageid laene. Üks osa laene, nagu Koolimajade Ehitamise Fondist tehtud laenud, on omavalitsusile soodsad pika aja ja madala protsendi tõttu. Linnadel tuleb suurel määral tegeleda lühiaegsete laenudega, sest Pika-laenupank ei saa rahuldada linnade nõudmisi: linnadel puudub Pika-laenupangale kindlustuse andmiseks tarviline hulk tulutoovate hoonete obligatsioone ja Vabariigi Valitsuse tagatiste andmisel on oma piir.

Kui teise astme linnadel on juba praegu tasuda hulk lühiaegseid laene, siis linnaomavalitsuste koormamine uute suurte lühiaegsete laenudega ei ole enam nende kandejõu kohane. Poleks ka õige praeguse põlve rahval end koormata kuludega, mida tehakse peamiselt tulevaste põlvede jaoks. Pikaageine laen kergendaks praegust olundit ja jätkaks kulusid kanda ka neile, kes praegu ja edaspidi osa saavad loodavatest hüvedest.

Olundi juures, kus meil on ootamas suur hulk hädalisi ülesandeid, olundi juures, kus suuremat osa neist ülesandeist on võimalik täita ainult laenu abil, on nende ülesannete täitmine — teise astme linnade väljaehitamine — võimalik ilma ühegi erandita ainult siis, kui eeskätt kiireimas korras lahendatakse nii või teisiti linnadel tarvilisel määral pikaageise ja odavaprotsendilise laenu saamine.

Võitlusest tuberkuloosi vastu.

Dr. D. Fedorov.

Tuberkuloosi levimise aste on väga tabavalt väljendatud v. Behring'i sõnus: „Igaüks meist on natuke tuberkuloosne.“ Aga kui see on nii, siis tuberkuloosi vastu võitlemisest peab osa võtma ka igaüks, mitte ai-

nult riigivalitsus ja linna- ja maaomavalitsused.

Seadused, eeskirjad, kohustuslikud otsused ja teised abinõud, samuti ka andmed haigusest enesest, teist, mida mööda liigub

see organismi, tegureist, mis aitavad seda selle levimisel, abinõudest selle vastu võitlemiseks, ravimisviisidest — kõik see peab läbistama laiemaid rahvakihte.

Tuberkuloosi vastu võitlemise probleemid, samuti nagu kõikide teiste nakkushaiguste juures, võivad olla väljendatud ühes põhimõttelises valemis: „Organismide kaitse haiguse tekitajate mõju vastu“. Seal aga, kus nakkus on juba aset leidnud, tuleb võidelda loomulikkude kaitsejõudude tõstmise eest, mis oleksid paralüeerinud tekitajaid ja nende poolt produtseeritud mürke. Esimene probleem lahendatakse profülaktika teel, teine — ravimise teel.

Tuberkuloosi profülaktika võib minna kolme rada mööda; neist kaks on tihedasti üksteisega seotud.

Tuberkuloosi sotsiaalne profülaktika on teostamisel peamiselt Inglismaal laiade ühiskondlikkude abinõude tarvitamise teel, mille sihiks on kõige laiemate rahvakihtide tervise eest hoolitsemine, nagu linnade tervendamise, veevärkide ja kanalisatsioonide kordaseadmine, uuesti ümberkolinud linnaosade ümberehitamine, nn. aedlinnade loomine, toitlustamise ja töö organiseerimine. On avaldatud seadus, mis näeb ette tänavate kindlaksmääratud laiust ja majade kõrgust, samuti nõuab majade ehitamisel, et eluruumidesse pääseva otsese valguse hulk oleks küllaldane. On tekkinud mitmesugused seltsid ja liidud odavate korteritega majade ehitamiseks, kusjuures korterid oleksid õhuküllased, suurte ja päikesepoolsete akende, koduse kanalisatsiooni, keskkütte, elektrivalguste, vannide ja teiste mõnusustega.

Sotsiaalne profülaktika on riigi, omavalitsuste ja kogu ühiskonna asi.

Tuberkuloosi sanitaarne profülaktika koosneb peamiselt eriabinõudest, mida kasustatakse tuberkuloosi hulgalise nakatuse vastu võitlemiseks. See on arstide ja tuberkuloosi vastu võitlemise asutiste ülesanne. Kuid enne kui rääkida abinõudest, peame teadma nakkuse allikaid ja teid, mida mööda haigus pääseb organismi.

Me teame, et tuberkuloos on nakkav haigus ja et ilma Koch'i kepikeste tungimiseta organismi nakkus tuberkuloosi ei ole võimalik, samuti et nakkamisele tuberkuloosi ainult väheseil juhtumel järgneb haiguse edenedmine. Selleks, et Koch'i kepikestega nakkus oleks toonud endaga kaasa haiguse, selle sõna praktilises ja kliinilises mõttes, on vajaline terve rea eelduste kooskõla. Tähtsamaks neist on hulgaline ja sage nakkus ühelt poolt ja organismi nõrk vastuhakkamine teiselt poolt.

Hulgalise nakkuse (infektsiooni) ja hulgalise taasnakkuse (reinfektsiooni) suur osa on eksperimentaalselt tõestatud nii loomade kui ka inimeste juures. Meie jaoks on eriti huvitavad ja tähtsad andmed tuberkuloosi haigestumise kohta inimeste keskel, kes elunevad koos lahtist tuberkuloosi põdevate haigetega, s. o. nendega, kes eraldavad enesest Koch'i kepikesi. Kirjanduslikel andmeil (Broining) Stettini elanikkude iga tuhande peale on 5,4 lahtisesse tuberkuloosi haigestumise juhtumit, tuhandele elanikule, kes elunevad lahtisesse tuberkuloosi haigestunuga ühes korteris — heades tervishoidlikkudes oludes — 13, ebahügieenilistes oludes — 49 haigestumisjuhtumit, s. o. 9 korda rohkem kui kogu elanikkonnal. Statistik Veinberg näitas, et tuberkuloosihaigete abielupaaride suremuse % on 5,9, kuna samal ajal kogu elanikkonna keskel vastavas vanuses on see ainult 2,7. Tuberkuloosi nakatavus on väljendatud laste suhtes tugevamiini kui täiskasvanute suhtes. Sama Broining'i andmeil ebahügieenilistes kodustes oludes elunenud lahtist tuberkuloosi põdevatest lastest sureb 36% kahel esimesel eluaastal, hügieenilistes oludes — 24%, samal ajal, kui kõikide laste keskmine suremus samal eluajajärgul on ainult 17%.

On teada, et nakkus toimub peamiselt sisehingatava õhu kaudu, mis sisaldab Koch'i kepikesi. Viimased satuvad sinna rögast.

Puutenakkus. Batsillaarse haige röga ja köhatilgakased on tuberkuloosi nakkuse algallikad. On ju röga ühes milligrammis 5000—10 000 Koch'i kepikest. Rögaga,

eriti aga kõhatilgakestega on sageli nakatud mitte ainult käed (Osterman leidis Koch'i kepikesi batsillaarse haige kätel 7-1 juhtumil 14-st) ja haige taskurätt, vaid ka tema käterätt, padjad, voodi, joogi- ja sööginõud, üldse — kõik esemed, mis teda ümbritsevad. Puutenakkuse võimalus on olemas suudlusil, haige magamisel koos terve inimesega, lohakate haigete juures lapse nina ja suu pühkimisel haige taskurätiga, süljekausi halval korrashoidmisel, kui selle juurde pääsevad lapsed, röga sattumisel põrandale, kus mudilased määrivad sellega oma käsi ja pärast pistavad suhu. Puutenakkuse illustatsioonina võib tuua kirjanduses kirjeldatud juhtumeid: 1) kisav 2-aastane laps, kes põdes lahtist tuberkuloosi, pistis oma käe suhu ja pärast, tahtes eemale lükata oma 3-aastast õde, kes teda püüdis lohutada, sattus oma märgade sõrmedega tema suhu; 2) keegi tütarlaps haigestus kergesse sidekesta põletikku (konjunktiviiti); tema sõbratar, kes põdes lahtist tuberkuloosi, hõõrus ta silma oma süljega „ravimise“ mõttes (laialt levinud eelarvamus), mille tagajärjel tütarlapsel tekkis silmatuberkuloos; 3) mängivatel lastel juhtus pall sattuma batsillaarse haige süljekaussi; seejärel mäng jätkus nii: lapsed püüdsid juba meelega visata palli süljekaussi, pärast aga viskasid selle teineteisele, seejuures sattus nende kätele muidugi palju pisikuid. Viimast juhtumit on võib-olla õigem nimetada nakkuseks määrumisest.

Nakkus määrumisest leiab aset enamasti laste juures. Lapsed võivad viia röga oma suhu o t s e s e l t. K a u d n e nakkus on aga nakkus, kus rögaga on määrunud toitained ja toidud. See on võimalik näiteks piima-, vorsti- ja leivaärides, kus tuberkuloosahaige ostja rääkimisel toitanete valimise juures, ta aevastades ja kõhides, satub röga letil olevaile toiduaineile.

Puute- ja määrumisest tekkiva nakkuse vastu võitlemisel tuleb kinni pidada järgmisist juhiseist: haige, kel eralduvad Koch'i kepikesed, peab evima omaette voodi, sööginõud, käteräti; voodipesu ja taskurätte tu-

leb vahetada ja pesta õige sageli; haige ei tohi sülitada taskurätti ja peab hoiduma täiesti kedagi suudlemast.

Piisknakkus. Flügge, kes avastas nn. piisknakkuse, väidab, et inimese rääkimisel, aevastamisel, kõhimisel lendavad ta suust laiali sülje ja röga peenimad osakesed, mida teised läheduses olevad inimesed edasi sisse hingavad. Piisknakkuse hädaohuaste sõltub piiskades olevast Koch'i kepikeste arvust, kõha sagedusest, vahemaast haige ja terve vahel (mis peab olema hoidumiseks nakkusest mitte vähem kui 1 m), kokkupuutumise kestusest. Praktiline tähtsus on piisknakkusel ainult sagedal, kestval ja lähedasel kokkupuutel haigega, kel eraldub Koch'i kepikesi. Seetõttu seisneb piisknakkuse vastu võitlemine selles, et haige peab kõhimisel, aevastamisel, valjusti rääkimisel hoidma vasaku käe oma suu ees, kusjuures ta peab oma käsi päeva kestel sageli pesema. Lapse toitmine rinnaga batsillaarse ema poolt ei tohi toimuda.

Tolmnakkus. Koch arvas, et tuberkuloosi nakkuse peallikaks on kuivav ja tolmuks muutuv röga, mida inimesed edasi sisse hingavad. Selle tõenduseks võivad olla järgmised katsed: Schosse ja Lange tõestasid, et merisead võivad nakatuda tuberkuloosi tolmu sissehingamise teel, mis tekib rögaga määrunud rõivaste, pesu, taskurättide väljakloppimisel. Cornet räägib järgmisest katseist: vaip, mis oli kaetud rögaga ja kuivatatud mitme päeva kestel õhu käes, oli toodud ruumi, kus seisid puurid 48 meriseaga. Edasi oli vaip põhjalikult välja klopidud, nii et toas oli tõusnud tolmutüü. Selle tagajärjel 48 meriseast nakatus tuberkuloosi 47.

Sama Cornet on kindlaks teinud, et röga kuivamisel Koch'i kepikeste suurem hulk hukub päikesevalguse mõjul ja mädanemise tagajärjel. Tolmnakkust võib märgata ka piisakeste kuivamisel, milliste sattumist põrandale, mööblile ja igasuguseile esemeile, mis on paigutatud haige tuppa, on peaaegu võimata ära hoida. Kord juba mainitud Flügge leidis, et tuberkuloosahaige 24 tunni jooksul eraldab endast kõhapiisakesis (mitte

rõga) 2000 Koch'i kepikest. Hinke' järgi on kõhapiisakesis kuni 23 000 Koch'i kepikest.

Tolmnakkuse vastu võitlemiseks võetakse tarvitusele järgmised abinõud: 1) haige toast viiakse välja kõik esemed, mis lasevad tolmu imbuda endasse; 2) haige toa igapäevane pühkimine märja lapiga; 3) haige voodi ja haige ise asetatakse valgusrikka akna juurde (valguse, eriti aga päikesekiirte hulgaline sissepääs põhjustab pisikute hävimise); 4) haige rõivad ja voodipesu riputatakse sageli päikese kätte.

Tuberkuloosipisikute eraldamise teisi allikaid. Kusi, väljaheited, tuberkuloosne nahk, limanahk, näärmed, kondid, liigesed — kõik need sisaldavad Koch'i kepikesi, kuid praktiliselt ei või olla tuberkuloosi massilise nakkuse põhjuseks, samuti kui emapiim.

Tuberkuloos loomadel Pole kahtlust selles, et loom võib olla tuberkuloosihaige. Sagedamini on seda veised, harvemini — sead, koerad, kanad, erandlikult — hobused, lambad. Tegelikult tähtsaimaks nakkusallikaks tuberkuloosihagelt loomalt on piim. Tuberkuloosihagete loomade liha ei etenda siin vist suurt osa: 1) ta ei tule tarvitusele teisiti kui küpsetatult või keedetult; 2) Koch'i kepikeste hulk lihas on tavaliselt väike; 3) tõsisem nakkus tuberkuloosi tehakse kindlaks tapamajas ja turule see liha ei ilmu.

Kogu ülaltoodust on selge, et tuberkuloosi nakkuse peallikaks on rõga, s. o. ta kandja — batsillaarne haige oma tuberkuloosikoldega. Siit järeldub, et põhiabinõuks tuberkuloosi vastu võitlemisel peab olema kõikide tuberkuloosijuhtumite registreerimine arstide, ambulatooriumide ja haiglate poolt. Samuti tuleb registreerida kõik nii lahtist kui ka kinnist tuberkuloosi põdevate haigete ümberkolimised ja haiguse kõik üksikud momendid. Seega võimaldub võtta järelevalve alla mitte ainult haige ja ta kolle, vaid ka — mis on väga tähtis — uurida haigega kokkupuutuvate isikute tervislikku seisundit, eriti laste oma, ja peale selle tekib

võimalus kindlaks määrata haiguse algavat arengut.

Ärahoideabinõude hulka kuuluvad:

Profülaktika tuberkuloosikolde — haige elamus. Tuberkuloosikoldeks nimetatakse ruumi, kus eluneb Koch'i kepikesi eritav tuberkuloosihaige. Iga tuberkuloosihaige peab evima eraldi toa, kuid et see nõue on enamalt jaolt täitmata, siis peab haigel olema eranditult temale kuuluv hästi valgustatud toanurk omaette voodiga, mis peab olema teisist voodeist vähemalt 2 m kaugusel, et köhimise ajal kõhapiisakesed ei satuks terveile inimesile, eriti aga lastele. Viimaseid tuleb võimalust mööda hoida väljaspool kodu: lastesõimes, lasteaias, vabas õhus või paigutada nad tervetesse perekondadesse, nagu see tehakse Rootsis.

Siinkohal oleks kohane kõnelda ka imikute eemaldamisest tuberkuloosikoldest. Selles küsimuses lähevad arvamused alles lahku. Prantsusmaal (Granché asutis) oli imikute eemaldamine vanemaist laialt läbi viidud kahel viisil: 1) *kinine isolatsioon*, s. o. eriliste lastemajade loomine, kuhu tuberkuloosihagete lapsed peavad asuma sündimisest saadik ja kuhu need jäävad kuni ühe aastani, vanematega seejuures mitte kokku puutudes, ja 2) *lahetine isolatsioon*, s. o. laste paigutamine tervetesse perekondadesse, silmas pidades hea toitlustamise ja alatise arstlise järelevalve eeldusi. Saksamaal (Broining) peetakse võimalikuks saavutada imiku eemalhoidmise hulgalisest nakkusest tuberkuloosi tervishoiunõuete miinimumi täitmise teel kolde lapse vanemate poolt.

Käudemini tuleb peatuda käsitlemisel rõgaga ja viimase eemaldamisel. *Käivhaige* peab kasutama Detweiler'i süljekaussi, mitte aga sülitama taskurätti, sest rõga kiuva seal kergesti ja annab lendavat tolmu (peale selle, me näeme sageli emasid, kes oma taskurätiga pühivad oma lapse nina, suud ja silmi). *Lamava haige* peab evima emailitud hästi kinni käiva süljekaussi, mis seisaks haige kõrval toolil, mitte aga põ-

randal, sest haige võib viimasel korral sülitada kausist mööda, kust röga kantakse edasi põrandale ja teisile esemeile laste, koerte või kasside poolt. Röga peab süljekausist eemaldama haige ise, kui aga ta on niivõrd nõrk, et see käib talle üle jõu, siis ei tohi teda asendav isik olla laps. Röga parim hävitamisviis on selle põletamine, peale selle võib röga ka välja valada kanalisatsiooni (käimlasse, valamusse). Kui viimast pole olemas, siis tuleb röga kaevata mulla sisse, mitte aga välja valada lahtises kohas, sest viimasel juhtumil on võimalik mitte ainult koduloomade nakatus, vaid ka nakkuse laialiviimine kärbe- ja teiste putukate poolt. Väga soovitatav on röga keetmine enne selle väljavalamist. Süljekausi puhastamise järele tuleb käed hoolikalt pesta.

Profülaktika väljaspool haige elamut. Hulgalise ja sageda nakkuse võimalus on väljaspool haige elamut väiksem kui ta on seda perekondlik-kodusel õhkkonnas ja ruumipuudusel kitsavõitu elamus. Nakkuse ärahoidmiseks väljaspool elamut on tähtsaim käia kõhimisel ja sülitamisel kindla korra järgi. Tuleb keelata mitte ainult põrandale sülitamist avalikkudes paikades, vaguneis, ametiruumes, vaid ka kõhimine teiste peale, üldse — sinna poole, kus seisavad inimesed. Tänaval peaks sülitamine olema lubatud ainult tänavarentslisse ja ainult äärmisel juhtumil. Üldse tuleb püüda jõuda niikaugemale, et rahvas peaks röga ja kõhapiisakesed sama ebaesteetiliseks kui kust ja väljaheiteid.

Andmed elukutsega seotud nakkuste kohta on alles väga puudulikud. Eriti kardetavad on lahtist tuberkuloosi põdeva haiged, kel tuleb käidelda lapsi oma elukutse poolest: lasteaedade juhatajad, lasteasutiste teenijaskond, lapsehoidjad, toaneitsid, imetajad, samuti ka need, kes on üldse teiste haigetega kokkupuutel, nagu halastajaõed, sanitarid, harvemini arstid. Lahtist tuberkuloosi põdevaid isikuid, kel on tegemist toidu- ja joogiainetega, nagu kaupmehi, pagareid, ettekandjaid ja teisi, ei tohi

lasta toitanete valmistamise, müügi ja ettekandmise juurde. Siinsamas peab meenutama ka asjaolu, et kõhiv tuberkuloosahaige juuksur, kes hajutades rögapiisakesi, iga päev kummardub kliendi pea kohal, võib väga hästi olla tuberkuloosi nakkuse allikaks. Võib nimetada veel terve rea elukutseid, mille kohta arvamused selle üle, kas nad võivad tekitada küllalt hulgalise nakkuse või mitte, lähevad lahku. Näitena võiks mainida kõhivat trammikonduktorit, kes puutub kokku paljude inimestega ja kes hüüab tänavanimetusi inimesi täis vagunis; ametnikku, kes kasustab telefoni, raamatuid, kirjutusmaterjali; isikuid, kes valmistavad laste mänguesemeid, õmblevad laste — eriti imikute — rõivaid ja jalatseid; meistreid ja töölisi töökodades, kus kitsas ja õhuvaeses ruumis töötavad noored mehed ja naised, — kõik need isikud, teatud eelduste ühtimisel, võivad olla nõrkenud ja haiguse poole kalduvale organismile tuberkuloosi nakkuse allikaks. Kui tuberkuloosahaige ei või üle minna teisele tööle, siis tuleb teda kasvatada selliselt, et ta oleks oma tööl minimaalselt nakatusvõimeline, s. o. teda tuleb õpetada pidama kõhimisel, sülitamisel, kõnelemisel terve isikuga minimaalset (1-meetrilist) vahemaad, samuti tarbeesemete tarvitamise jne. vajaduse.

Tuberkuloosi profülaktika koolis. Esimeseks abinõuks sel alal on lahtist tuberkuloosi põdevate õpilaste ja õpetajate eemaldumine koolidest. Olevad haiged peavad koolist jalamaid lahkuma, kusjuures kõigile haigeile õpilasile tuleb anda võimalus vastavalt end ravida. Õpetajaile ja teenijaile tuleb määrata eluaegne abiraha.

Kooliruumid peavad evima küllaldasel määral õhku, valgust ja head ventilatsiooni. Neisse tuleb asetada desinfitseeritava lahusega täidetud süljekausse käepidemete ja kaantega. Põrandad peavad olema siledad, pragudeta; neid tuleb iga päev pühkida, tarvitades märga lappi. Kehvemaile õpilasile tuleb anda sooja hommikueinet. Koolitöö vaheaegadel tuleks kõik õpilased saata tolmusest, kärarikkast, lämmatavast ja suitsu-

sest linnast puhta, värsket õhu kätte, keda metsa, keda mere äärde, jällegi silmas pidades laste head toitlustamist.

Kui ülalmainitu suhtes mõned abinõud meil on võetud tarvitusele, siis ühel alal pole veel midagi tehtud, nimelt hügieenilise kasvatusel alal. Samuti nagu kooli kaudu läheb haridus laiematesse rahvakihtidesse, peab ka kooli kaudu minema kasvatus, eriti tuberkuloosivastane. „Võib öelda, et tuberkuloosi õpetamine on täiel määral täitnud, temale pandud lootused ja et seda tuleb lugeda parimaks, igatahes odavamaks abinõuks tuberkuloosi vastu võitlemisel.“ Need sõnad kuuluvad suurele autoriteedile tuberkuloosi vastu võitlemisel — dr. Broining'ile. Samuti on viimase kindumuseks, et eriti väärtuslikuks on osutunud igaaastane „tuberkuloosi nädal“, mis korraldatakse kõikide koolide kolmes viimases klassis. Tuberkuloosi nädala kava on järgmine: esmaspäeval — klassitöö või kodune kirjatöö teemal: „Mida ma tean tuberkuloosist?“, teisipäeval, kesknädalal ja neljapäeval — a üks tuberkuloosile pühendatud tund ja lendlehtede jagamine, reedel — loeng filmiga või projektsioonaparaadi abil piltide näitamise-ga, laupäeval — kordamiskirjatöö; üheaegselt korraldatakse ka üks õhtune loeng tuberkuloosist õpilaste vanemate juuresolekul. Käsiraamatuks õpetajaile oli seejuures Lorenz'i ja Broining'i raamat „Tuberkuloos ja selle vastu võitlemine koolide kaudu“, käsiraamat õpetajaile Springer'i väljaandes, edasi dr. Helm'i ja Lorenz'i „Señaplatkat tuberkuloosi vastu võitlemise kohta“.

Üldiselt, kui me tahame elanikkonda kasvata tuberkuloosivastase kultuuri vaimus, saavutatakse see hõlpsamini kooli kaudu, sest lapsed võtavad kõike väga hästi vastu ja neile on võimalik anda hügieenilist kasvatust kergemini kui täiskasvanuile. Muidugi, kõige selle tulemused ilmnevad alles mitme aastakümne järele. Käesoleval momendil Tallinnas tarvitavatest abinõudest tuleb mainida kooli astuvate laste ja õpilaste läbivaatamine röntgeniaparaadiga ja neist röntgeniülesvõtete tegemine. Samuti tehakse

ülesvõtteid ka koolilõpetanuist; seega me sundusliku alghariduse juures vaadatakse lõppude lõpuks läbi kogu Tallinna elanikkond. Röntgenikiirtega läbivaatamine on ka külades teostatav liikuvate röntgeniaparaatide abil. Üldiselt tuleb püüda, et ametikohale asumisel, olgu see riigi, linna, või erasutises, samuti ka tööle asumisel vabrikuisse või muisse tööstuslikesse ettevõtetesse, oleks ette näidatud rüügepanemistunnistise eeskujul ka röntgeniülesvõtte ja röga analüüsi tulemus. Seega oleks ühelt poolt tehtud võimaluks tuberkuloosihaigete sattumine terve te hulka ja teiselt poolt oleks avanenud võimalus anda tuberkuloosihaigele õigel ajal vastavat ravi. Samas oleks kohane nimetada ka isikuid, kes seisavad kombulusevalve all, ja vangist vabanenuid. Nii esimesil kui ka teisil tuleks lasta uurida oma kopsude seisundit.

Alguses mainitud tuberkuloosihaigete registreerimine ei anna mitte ainult võimalust määrata kehvale haigele õiget ravi ambulatooriumis, sanatooriumis ja haiglas või teda paigutada erikodusse-varjupaika või mõnda muusse asutisse, vaid aitab ka kindlaks teha nakkuse allikat ja tuberkuloosikollet. Viimasel juhtumil haige ülekõlmitel või tema surma puhul tuleb tuberkuloosikolle teha kahjutuks, et uus sissekollija võiks asuda juba puhtasse, desinfitseerimise teel kahjutuks tehtud korterisse, kus oleks kõrvaldatud oht saada nakatatud tuberkuloosi. Peale selle annab registreerimine sellekohasele nõuandlale võimaluse koostada eriplaanid tuberkuloosihaigete korteri äramärgimisega, mis omakorda lubab igal elanikul selgeks teha, kas oli kunagi korteris, mida ta kavatses üürida, elunenud tuberkuloosihaigete ja kas on toimetatud selle korteri desinfektsiooni.

Nagu ülaltoodust selgub, pole haige registreerimine tühine, mittetarviline formaalus, vaid tal on suur tähtsus tuberkuloosi profülaktika ja ravimise mõttes ja seepärast on ta elluviimine tungival vajaline.

Ainult mõne sõnaga puudutan kui puhtspetsiaalset teemat tuberkuloosi profülaktika

kolmandat rada — B. C. G.¹⁾ vaktsiini spetsiifilist profülaktikat. Et see on täiesti kahjutu, on praegusel ajal kõigi poolt tunnustatud. Et ta aga on kasulik, seisab väljaspool kahtlust. Nii on kindlaks tehtud, et „tuberkulooshaigetelt emadelt batsillaarsest õhkkonnast pärit olevate laste üldine suremus seal, kus oli aset leidnud vaktsineerimine, on kaks korda väiksem kui mittevaktsineeritud laste keskel“.

Kaitsepookimist (vaktsineerimist) soovitatakse teha läbi suu kohe peale sündimist (esimesil elupäevil); olevail andmeil püsib immunitet 15 aasta ümber. On välja töötamisel taaspookimiste (revaktsinatsioonide) küsimus.

„Pasteure'i instituudi annaaside“ andmeil 1927., 1928., 1929. a. kohta oli vaktsinatsiooni tarvitatud peale ta kodumaad — Prantsusmaad, veel Argentiinas, Austraalias, Austrias, Belgias, Bulgaarias, Brasiilias, Helveetsias, Hispaanias, Hollandis, Indo-Hiinas, Inglismaal, Itaalias, Jaapanis, Jugoslaavias, Nõukogude Venes, Poolas, Põhja-Ameerika

¹⁾ *Bacillus Calmette-Guerin.*

Ühendriikides, Rootsis, Rumeenias, Saksas, Tšehhoslovakkias, Tšiilis, Ungaris ja Uruaguays.

Lõpuks olgu mainitud, et peale profülaktikaabinõude tarvitamist on meil Eestis loodud nii alalised kui ka ajutised asutised, mis tagavad tuberkuloosist hoidumise põhimõtet.

Alaliste asutiste hulka kuuluvad:

Lustivere lastekoloonia — asutatud 1930. a. lastevarjupaigana, raviasutiseks ümber organiseeritud 1938. a., kuhu võetakse vastu mõlemast soost lapsi 7—18 a. vanuseni; kuumaks — kogu aasta kestel — 30 kr. kuus; peetakse ülal Eesti Lastekaitse Ühingu poolt.

Kose-Lükatu K. Päts'i nimeline Vabaõhukool — asutatud 1938. a., kuhu vastu võetakse mõlemast soost lapsi 5—16 a. vanuseni; kuumaks suvel — 30 kr., talvel, kooliajal — 35 kr. kuus; peetakse ülal Eesti Punase Risti poolt.

Ajutised asutised, mis funktsioneerivad suvel (2—3 kuud) peetakse ülal riigi, omavalitsuste, Eesti Punase Risti, seltside, ühingu ja organisatsioonide poolt.

Mõnda Duisburgi metsakalmistust.

Maitse ja ilutunde arenemisega on viimasel ajal hakatud meil tähelepanu kinkima ka kalmistuküsimusile, et pikapeale vabaneda juba n.-ö. ajast ja arust läinud „surnuaedadest“ ja saada eeskujulikud kalmistud, puhkepaigad kaaskodanikele, kes oma elutöö on juba lõpetanud. Sellel alal oleme juba teinud väikesi edusamme, kuid suur töö on veel ees. Kuna meil endil vastavad teadmused puuduvad, peame jälgima välismaa eeskujusid ja tutvuma sellega, kuidas lahendatakse välismaal selliseid küsimusi.

Alljärgnevalt toome mõnda vastavasisulisest kirjutisest Duisburgi metsakalmistu kohta, mis on avaldatud ajakirjas „*Tehnisches Gemeindeblatt*“ aiandusdirektor J. Leibig'i poolt. Selles kirjutises märgitakse, et sooviga ehitada üles linna vajadusile vas-

tavat haljassüsteemi, ostis Duisburgi linn kohe peale maailmasõda erakätest suure metsamaastiku, mis asus vastu linna tolleaegseid lõunapiire. Sel teel see osa metsamaastikust, mis piiras linna idast ja lõunast, läks avalikkudesse kätte. Juba ammu oli kavatsus soetada maad uue kalmistu jaoks. Omandatud maaalal olid kõik eeldused kalmistu rajamiseks: ilus puiestik, liivane maapõhi, matmissügavuses põhjaveeta, soodus asend liiklemiseks ja võrdlemisi lähedal linna tsentrumile. Kalmistu täidab seega ka oma sisemise ülesande, ta on nimelt süliliks generatsioonide vahel. Kuna 1929. a. uute kogukondade juurdeliitmisega linna piirid lõunas tugevasti laienesid, nihkus ka kalmistu lähemale linna tsentrumile. Linna lõunapoolse osa laiendamist

arvestati juba 1923. a., kui tehti algust kalmistu ostuga ja kalmistu asutamisega; samuti arvestati selle lõunapoolse maaala tihedamat asustamist. Kalmistu suuruseks arvati 76 ha. Selle maaala suuruse kindlaksmääramiseks tehti järgmine arvestus: kalmistut kasustab lõunapoolne linnaosa 185 000 elanikuga, keskmiselt 1850 surmajuhtumiga aastas, millisest arvust 1425 isikut on üle 10 aasta ja 425 isikut alla 10 aasta vanuse. Täiskasvanu üksikhaud peab olema 3 m² ja lapse oma — keskmiselt 1 m². Tähendab iga aastal vajatakse maad haudade tegemiseks $1425 \times 3 + 425 \times 1 = 4275 + 425 = 4700$ m². Arvestades soodsat maapinda, on kõdunemisajaks määratud täiskasvanu reahaudadele vähemalt 15 aastat, lastehaudadele — 11 aastat ja ostetud matmispaikadel — 20 aastat, keskmiselt 15¹/₃ aastat ehk ümmarguselt 16 aastat. 16 aasta jooksul maetakse 22 800 täiskasvanut ja 6800 last. Tähendab sel ajavahemikul on täiskasvanute haudadeks tarvis $22\,800 \times 3 = 68\,400$ m² ja lastele $6800 \times 1 = 6800$ m², üldse 75 200 m², mis oleks ¹/₁₀ kalmistu üldpindalast. Kuna puiestikku ei taheta rikkuda, võib vaid ³/₁₀ kalmistu pindalast katta haudadega ja 3×16 aasta jooksul oleks kalmistu kogu pindala kaetud. Siis alles algaks uute reahaudade väljaandmine vanadele haudadele. See on praegusel kiiretempolisel ajastul küllalt pikk ajavahemik reahaua säilitamiseks. Kalmistu ümbruse tihedam asustamine toob muidugi ülalnimetatud arvudes muudatusi ja see nõuab nimelt reahaudade tihedamat üksteise kõrvale asetamist kui ka kiiremat matmist vanadele haudadele. Viimane on tarbekorral soovitam, arvestades kalmistu üldkuju ja sellega seoses olevaid murväljakuid, kui ei taheta võtta teostamisele kalmistu laiendamisvõimalusi. Kalmistu 67 ha suurune pindala saadi erakätest hinnaga 668 512 riigimarka ja nimelt võõrandamise teel. Sinna juurde tuli kahjutasu 134 197 riigimarga suuruses summas metsa ja hoonete eest, nii et üldse kulutati 802 709 riigimarka. Seega maksus 1 m² ümmarguselt 1,20 riigimarka.

Kalmistu kujundamine sõltus muidugi ülaltoodud kaalutlusist. Liiklemistehnilisest küljest ilmnes, et peasissekäik õnnistamis-kabeliga, surnukuuriga, valitsushoonetega jne. tuli paigutada Düsseldorf maanteele, millel on kaheööpmeline tänavraudtee. Maastiku muu jaotus sõltus puude iseloomust ja hulgast, samuti olemasolevatest teedest ja metsasihtidest, viimastest sel põhjusel, et teede ja metsasihtide ääres kasvasid paremini arenenud puud. Olemasolev tee jaotab kalmistu kahte ossa, mis oma puustikult on erinevad. Kuna läänepoolses osas kasvab kõrgekasvulisi tammi ja pöoke, leidub idapoolses osas peaaegu eranditult kuuski ja mände. Need okaspuud on tunduvalt kannatanud tööstuse suitsu ja gaasi tõttu. Kalmistu asutamine algas seetõttu selles osas, kuna seoses haudade valmistamisega tuli ühtlasi istutada suitsukannatavaid puid, nagu ameerika tammi, pöoke ja kaski. Arvestades olemasolevaid teid ja metsasihte, tekkis kindlakujuline jaotus; mis andis kalmistule teissuguse kuju, kui seda harilikult evivad metsakalmistud. Üldpindala moodustab endast kindlakujulise teedesüsteemi, milles haudaderühmad, asetsedes üksteisest teatavas kauguses, moodustavad omaette üksikalmistud, kusjuures jäetakse puudutamata põliseid puid. Nende üksikkalmistute vaheline maaala on küllalt suur, et temal kasvavate metsasaludega näida omaette tervikuna. Peateede ääres ei leidu suuremaid matmispaiku, ainult mõned eelistatud hauapaijad ja kaevud jne. elustavad üldpilti ja kergendavad orienteerumist. Mälestussammaste kuhjumist, nagu neid leidub suurlinnade kalmistuil, pole kusagil. Kuna iga üksiku mälestussamba mõju haudaderühmale on väga oluline, kannab selle küsimuse eest hoolt kalmistukord vastavate määrustega, et luua teatavat ühtlust. Mälestussambad rühmitatakse materjali ja suuruse järgi. Leidub haudaderühmi puuristidega, siis püsthauakividega ja lamavate hauakividega. Nende hauakivide selline rühmitus aga täiel määral ei rahulda. Põhivormid ja materjal on küll üksteisele sarnased, kuid puudub selline ilu,

mis annaks talle teatavat ilmekust ja kõrvaldaks liialt karmi ühtlust. Sellist nõuet ei saa muidugi esitada massiliselt valmistatud ja kalmistule toodud kaubale. Seepärast katsetati üksikuid haudaderühmi muuta elavamaks sel teel, et suuremais haudaderühmis paigutati püst- ja lamavaid hauakive segamini. Siinjuures on oluline, et igale üksikule hauale ette kirjutatakse hauasamba vorm. Selle talitusviisiga saavutatud pilt rahuldab juba enam. Seda ühtlustavat pilti täiendatakse nõudega toimetada ka taimede istutamist hauapaikadele teatud eeskirjade kohaselt, arvestades seejuures võimaluse piires ka isiklike soove. Loobuti sellest, et hauaküngaste täiesti ühtlast ilustamist taimedega toime-taks linna kalmistu aednik. Tundus õigem omakseid mitte vabastada kõlblast kohusest kanda hoolt haua korrashoiu eest, kuna isik-likus tegevuses peituvad kasvatuslikud momendid.

Kalmistul on krematoorium ühes ruumi-dega urnide hoidmiseks. Need ehitised aset-sevad kalmistu äärmises kagupoelses nur-gas. Aga kunstilisil ja ehitustehnilisil põhju-sil oleks olnud parem, kui need ehitised olek-sid olnud liidetud teiste ehitistega peasisse-käigul. Kuna see osa tookordse linnavoliko-gu enamusparteist, kes pooldas matmist põ-letamise teel, oli vähemuses ja krematooriu-mi ehitajaks oli surnutuhastusühing, tekkis-ki praegune olund. Väljaehitustöödega sat-

tus nimetatud ühing pankrotti ja krematoorium võeti sundkorras linnavalitsuse poolt üle. Surnutuhastusel on Duisburgis veel vähe-pooldajaid: umbes $\frac{1}{9}$ matuseist. Ka ei anna surnutuhastus veel küllaldast ruumisäästu. Kui surnutuhastuse pooldajate arv peakski kasvama, ei saavutata siiski veel säästu se-nini, kuni eelistatakse urnide paigutamist mulda arhitektoonilisil väljakuil. Sest ka siinkohal on oluline hauasammaste ülekuh-jumise vältimiseks paigutada urnihauad üks-teisest võimalikult kaugemale. Nende maa-alade korraldamine, kuhu on maandatud urnid, nõuab ühtlustava pildi saavutamiseks eeskirjade ranget täitmist. Duisburgis on kalmistu urnihaudade osale määratud haua-sambaile ette nähtud kindel põhivorm, suu-rus ja materjal (enamikus lamavad hauaki-vid). Samuti on selgunud, et kõike segavat saab vältida ainult siis, kui kalmistuvallitsus urnihaudade osas lubab istutada taimi vaid ühtlaselt.

Ehitiste rühm peasissekäigul valmis 1923./24. a., tähendab ajal, mil valitses rahaväärtuse kriitilisima alanduse aeg. Ehitisil puudub, nagu tavaliselt sellistel kohtadel just eelistatakse, eriline üleaarne ilu, kuid vaatamata oma lihtsusele, on neil meeleolu-rikas mõju oma kokkusulavuse tõttu ümb-ritseva metsaga. Kalmistu üldpilt tõendab, et Duisburgi linn lahendab kalmistuküsimusi suurima hoole ja tähelepanuga.

Kroonika.

Soome linnade võlgadest.

Hiljuti ilmunud kokkuvõtte järgi oli Soome linnadel 1939. a. alguseks võlga 2 458 233 150 mk. ehk keskmiselt 3366 mk. elaniku kohta. 1938. a. kestel suurenesid linnade võlad 6,6%. Suurim oli võlg keskmiselt elaniku kohta Helsingis, nimelt 5231 mk., ja väikseim Loviisas — 115 mk.

Aleveil oli võla üldsumma kõikide ale-vite kohta kokku 99 028 598 mk. 1938. a. jooksul tõusis võlasumma 12,1%. Kõigil ale-veil kokku oli võlga elaniku kohta keskmiselt 810 mk. Kõige rohkem oli võlga elaniku

kohta Haagas — 1951 mk. — ja kõige vä-hem Nurmese — 51 mk.

Ettevalmistust olümpiamängudeks Helsingis.

Sõja puhkemisel otsustas Helsingi linna-volikogu olümpiamängude eeltööde asjas kindlaks määrata põhimõtte, et töid tuleb teostada sellises ulatuses, et tehtud töö ei lä-heks raisku ja selleks kulutatud summad poleks kulutatud asjata. Ajutise iseloomuga tööd tulevad aga katkestada linnavalitsuse korraldusel, niipea kui need on jõudnud seisundisse, et katkestamine ei tekita ainelisi kahjusid.

„Eesti Linnad“
(end. „Linnad ja Alevid“)
Eesti Linnade Liidu häälekandja

ilmub 1939./40. a. XII aastakäiguna, avaldades artik-
leid ja teateid nii kodu- kui välismaade linna- ja alevi-
omavalitsuste korraldusest ja elust, tutvustades nende
kavatsuste ja saavutustega jne.

Ajakiri ilmub 10 korda aastas.

Numbri hind 25 s., aastakäigu (10 numbrit) — kr. 2.50.

Saadaval ka vanemad aastakäigud.

Toimetus ja talitus: Eesti Linnade Liit, Tallinn, Pikk 6
Telefon 431-58

